

Kış Turizmi Destinasyonu Paydaşlarının Çevre Yönetimine İlişkin Algılarının Nitel Bir Yöntemle Çözümlemesi¹

Gülizar AKKUŞ*
Çetin AKKUŞ**

Öz: Turizm destinasyonları söz konusu olduğunda çevre, kaynak olarak nitelendirilmekte, var olan kaynak ve geliştirilmiş ya da yapay kaynak olarak ikiye ayrılmaktadır. Çevre yönetimi ise tüm bu kaynakların korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla hizmet etmektedir. Ancak bu yönetim faaliyetlerinin sistemli bir şekilde yürütülebilmesi için destinasyon paydaşlarının ortak bir akıl ile hareket etmesi gerekmektedir. Bu durumda paydaş katılımını gerekli kılsa da, birçok turizm destinasyonunda paydaşların çevre yönetimine dair kararlar alınırken ortak bir şekilde hareket etmediği görülmektedir. Bu sebeple paydaşlar bir araya gelemese de onların konuya ilişkin düşüncelerinin tespit edilmesi ve ortak noktaların belirlenerek çeşitli plan ve programların hazırlanmasında bilgi olarak değerlendirilmesi büyük bir önem arz etmektedir. Özellikle Erzurum gibi kış turizminde aktif rol oynayan destinasyonlarda turistleri çeken en büyük rekabetçilik faktörleri kış sezonunun uzunluğu, kar kalitesi ve doğal kayak alanlarıdır. Bu faktörler aynı zamanda destinasyonun en önemli (var olan) kaynakları arasında yer almaktadır. Bu kaynakların devamlılığının sağlanabilmesi için etkin bir çevre yönetiminin izlenmesi gerekmektedir. Ancak bunu yaparken turizm sektörü paydaşlarının çevre yönetimi hakkındaki düşüncelerinin, destinasyonların sürdürülebilir gelişimi açısından oldukça önemli olduğu unutulmamalıdır. Bu sebeple araştırmada, bir kış turizmi destinasyonu olan Erzurum'daki turizm sektörü paydaşlarının çevre yönetimine ilişkin algılarını derinlemesine incelemek amaçlanmıştır. Araştırmada merkezi ve yerel yönetim ile birlikte konaklama işletmesi yöneticisi olmak üzere toplam beş kişi ile derinlemesine görüşülmüştür. Görüşmelerde nitel bir yöntem olan standartlaştırılmış açık uçlu görüşme tekniği benimsenmiştir. Kapsamlı literatür taraması sonucu, görüşme soruları oluşturulurken Dwyer ve Kim (2003)'in Bütünleştirilmiş Rekabetçilik Modelinde yer alan çevre yönetimine ilişkin ifadelerden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda, tüm paydaşların sorulara genel olarak olumlu yanıtlar verdiği gözlenmiştir. Görüşmelerden yola çıkarak, kış turizmi açısından önemli bir potansiyele sahip olan Erzurum ilindeki turizm sektörü paydaşlarının çevre yönetimine ilişkin olumlu algılara sahip olduğu söylenebilir.

Anahtar sözcükler: Çevre yönetimi, sürdürülebilirlik, turizm sektörü paydaşları, kış turizmi destinasyonu, Erzurum.

Jel Kodu: Q01, Q26, Q56

¹ Bu makale 23-25 Kasım 2017 tarihleri arasında düzenlenen 1. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi'nde sunulan "Destinasyon Paydaşlarının Çevre Yönetimine İlişkin Algıları" adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

* Yrd. Doç. Dr. Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Kastamonu, gakkus@kastamonu.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Kastamonu, cakkus@kastamonu.edu.tr

A Qualitative Analysis on Winter Tourism Destination Stakeholders' Environmental Management Perceptions

Abstract: In the case of tourism destinations, the environment is regarded as a resource, divided into endowed resources and created or unnatural resources. Environmental management serves to protect, improve and develop all these resources. However, in order for these management activities to be carried out in a systematic manner, the stakeholders must act with a common mind. Although stakeholder participation is required in this case, it appears that stakeholders in many tourism destinations have not acted jointly while taking decisions on environmental management. Although stakeholders can not come together for this reason, it is of great importance to determine their thoughts about the topic and to determine common points and evaluate them as information in the preparation of various plans and programs. The most important competitiveness factors that attract tourists in destinations that are active in winter tourism such as Erzurum are winter season length, snow quality and natural skiing areas. These factors are among the most important sources of destination at the same time. Effective environmental management must be monitored to ensure the continuity of these conditions. Tourism sector stakeholders' thinking about environmental management is very important in terms of the sustainable development of destinations. For this reason, it was aimed to investigate in depth the perceptions of tourism sector stakeholders in Erzurum, which is a winter tourism destination, regarding environmental management. The research was conducted in depth with a total of five people, including the central and local management and the accommodation management managers. A standardized open-ended interview technique, which is a qualitative method in the research, has been adopted. As a result of the comprehensive literature survey, interview questions were used in relation to the environmental management in Dwyer and Kim (2003)'s Integrated Competitiveness Model. As a result of the research, it was observed that all stakeholders gave positive answers in general. Based on the interview, it can be said that the tourism sector stakeholders in Erzurum province, which has a significant potential in terms of winter tourism, have a positive perception of environmental management.

Keywords: Environmental management, sustainability, tourism sector stakeholders, winter tourism destination, Erzurum.

Jel Codes: Q01, Q26, Q56

1. GİRİŞ

Çevre problemleri karmaşık olduğu kadar, belirsiz ve çok boyutlu olup, birçok paydaşı doğrudan ya da dolaylı olarak etkiler. Bu sebeple değişen koşullara uyum sağlayabilen esnek bir karar verme mekanizmasına ihtiyaç duyulur. Bu amaca ulaşmak için de giderek artan bir şekilde paydaş katılımı sağlanmaya ve paydaşlar çevresel karar verme süreçlerine dâhil edilmeye çalışılmaktadır. Çünkü paydaşların çevresel kararlara katılımı demokratik bir hak olarak görülmektedir (Reed, 2008, s.2418). Bununla birlikte karar verme sürecinde farklı paydaşların katılımı, son kararın meşruluk kazanması açısından oldukça gereklidir (Kangas, Saarinen, Saarikoski, Leskinen, Hujala ve Tikkanen, 2010, s.213).

Çevre yönetimi kararları genellikle karmaşık olup, ekonomik, çevresel ve sosyal yargıları içerir. Bu sebeple çevre yönetimi kararlarına ilişkin hedefler açıkça ifade edilmiş olmalı ve ulaşılabilir bir takım amaçlar ile birlikte sunulmalıdır. Hedeflere ulaşmada önemli kilit içsel

ve dışsal faktörler tanımlanmalıdır. Olası yönetim stratejileri çeşitli, hatta çelişkili kriterlere dayanarak değerlendirilmelidir (Groselj ve Stirn, 2015, s.106). Tüm bu tanımlamalar ya da değerlendirmelere ise ancak paydaş katılımı ile ulaşılabilir. Çünkü çevre yönetimi kararlarının büyük çoğunluğu çoklu paydaş görüşü ile yönlendirilir (Hajkowicz, 2008, s.607).

Bu araştırmada da çevre yönetimi kararlarına ilişkin turizm sektörü paydaşlarının düşünceleri değerlendirilerek, bir kış turizmi destinasyonu olan Erzurum temel alınmıştır. Paydaşlar merkezi yönetim, yerel yönetim ve konaklama işletmeleri olmak üzere kamu ve özel sektör paydaşlarından seçilmiştir. Araştırma bahsi geçen kurumların üst düzey temsilcileri ile gerçekleştirilmiştir. Bilindiği üzere katılımcı yaklaşımlar toplu ya da bireysel toplantılar, çalıştaylar, anketler, görüşmeler ve e-katılımlar ve diğer iletişim modellerine dayanır (Groselj ve Stirn, 2015, s.106). Bu araştırmada ise paydaşlar ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler tahlil edilerek öneriler de bulunmak amaçlanmıştır.

2. ÇEVRE YÖNETİMİ

Belli bir yaşam ortamında canlı yaşamı üzerinde etkili olan fiziksel, kimyasal ve biyolojik bütün faktörlerin toplamı çevreyi tanımlamaktadır. Niteliği açısından çevre fiziksel ve toplumsal olmak üzere iki kısımda incelenirken, fiziksel çevre de kendi içerisinde doğal ve yapay olmak üzere ikiye ayrılır. Doğal çevre, insan etkisinin olmadığı dağ, deniz, göl gibi oluşumlar iken, yapay çevre insanın kendi amaçları doğrultusunda değiştirdiği (şehir, kasaba, baraj vb.) çevredir. Yapay çevre geliştirildiği dönemin teknolojisini, bilgi birikimini ve toplumsal değerlerini yansıtmaktadır (Yücel, 2006, s.85-86). Özellikle turistik destinasyonlar söz konusu olduğunda bazı araştırmacılar çevreyi, kaynak olarak nitelendirmektedir. Doğal çevre, kültürel miras değerleri (mutfak, el sanatları, dil, gelenekler, inanç sistemleri vb.) de eklenerek “*var olan kaynaklar*” olarak değerlendirilmektedir. Yapay çevre ise ziyaretçi çeken ve turizm ziyaretini etkinleştiren destinasyon niteliklerini içermekte ve “*geliştirilmiş ya da yapay kaynaklar*” olarak adlandırılmaktadır. Bunlar turizm altyapısı, özel etkinlikler, mevcut faaliyetlerin çeşitliliği, eğlence ve alışveriş olarak sıralanabilir (Dwyer, Cvelbar, Mihalič ve Koman, 2014, s.3).

Çevre sorunlarının en temel sebeplerinden biri insanın doğal çevre olanaklarını kendi yapay çevresine aktarmasından kaynaklanmaktadır (Baykal, 2010, s.477). Bu durum toplumsal hayatın sürdürülebilmesi açısından gerekli bir durumdur. Ancak çevresel kaynakların, insan gereksinimlerinin karşılanması için kullanımı döngüsünün yönetimi büyük önem arz

etmektedir. Literatürde çevre yönetimi olarak ifade edilen bu kavram, “*İdari, teknik, hukukî, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel araçları kullanarak doğal ve yapay çevre unsurlarının sürdürülebilir kullanımını ve gelişmesini sağlamak üzere yerel, bölgesel, ulusal ve küresel düzeyde belirlenen politika ve stratejilerin uygulanmasını*” içermektedir (Çevre Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2006). Çevre yönetimi ile aynı zamanda canlı varlığının dengeli ve sağlıklı yaşaması için gerekli doğal kaynakların değerlendirilmesi, üretimi ve tüketimi sırasında ortaya çıkabilecek olumsuzlukların saptanması, çözüm yollarının aranması ve bunların uygulanmasına ilişkin süreçler de göz önünde bulundurulur (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği [TMMOB], 2008, s.1).

Çevre yönetimi çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacına hizmet eder. Korumadan kasıt gelecekteki gelişmeler göz önüne alınarak çevreye zarar verilmesinin önlenmesidir. İyileştirme zarar görmüş çevrenin eski haline getirilmesi, geliştirme ise daha önce verilen zararlar sonucu dengesini yitirmiş çevrenin yeniden düzeltilmesi, korunması ve onarılmasıdır (Keleş ve Hamamcı, 2005, s.27). Etkin bir çevre yönetimi için ülkeler ulusal çevre yönetim planları hazırlamaktadır. Bu planlarda bölgesel ve yerel çevre sorunlarının tespit edilmesi ve daha etkili önlemler alınabilmesi için çevresel hedefler belirlenmektedir. Bununla birlikte belirlenen hedefleri gerçekleştirecek örgütlenmeler de sağlanmalıdır. Bunun için merkezi ve yerel yönetimler ile birlikte destek verecek gönüllü kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır (Baykal, 2010, s.479-480).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Ulusal ve uluslararası yazında, farklı bilim dallarının çevre yönetimine ilişkin çeşitli araştırmalar yaptığı gözlenmektedir. Ancak turizm alanında yapılmış çalışmalar değerlendirildiğinde, özellikle otellerin çevre yönetimi uygulamalarına yönelik araştırmalar ile sıklıkla karşılaşmaktadır. Bununla birlikte konu itibarıyla turizm destinasyonu paydaşlarının çevre yönetimi algılarına ya da uygulamalar ile ilgili düşüncelerine ilişkin yapılmış bazı araştırmalar şu şekildedir:

Alvarez Gil, Burgos Jimenez ve Cespedes Lorente (2001) İspanya’daki otellerin çevre yönetimi uygulamalarının işletmenin finansal performansını etkileyip etkilemediğini araştırmış ve üç-dört-beş yıldızlı 262 otelde anket uygulamıştır. Araştırma sonucunda tesisin faaliyet yılı, büyüklüğü, paydaşların çevresel baskıları ve işletmenin yönetim tekniklerini kullanımının, otellerin çevre yönetimi faaliyetlerinin uygulanma derecesi üzerinde kalıcı bir

etki yarattığını tespit etmişlerdir. Byrd (2007) ise literatüre dayanarak sürdürülebilir turizm gelişiminde paydaşların rolünü ve buna nasıl dâhil edilmeleri gerektiğini incelemiştir. Reed (2008) çevre yönetiminde paydaş katılımını incelediği kavramsal araştırmada en iyi uygulamaları değerlendirmiştir. Bu üç araştırmada da paydaşların çevre yönetimi uygulamalarının gerçekleştirilmesinde önemli bir etkisi olduğu kabul edilmiştir.

Hajkowicz (2008) çok paydaşlı çevre yönetimi kararlarında çoklu kriter karar analizi kullanımını araştırmıştır. Avustralya Queensland'deki Mackay-Whitsunday bölgesindeki öncelikli 30 çevre yönetimi sorunu çoklu kriter karar analizi kullanılarak farklı sektörlerden 48 paydaşla tartışılmıştır. Araştırma sonucunda çoklu kriter karar analizinin grup karar verme üzerinde oldukça etkili olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Groselj ve Stirn (2015) ise Slovenya Pohorje'deki çevre yönetimi sorunlarını analitik ağ süreci (ANP) ve SWOT analizi yardımı ile ele almıştır. Bu yaklaşımlar aracılığı ile bireysel ya da grup olarak çeşitli paydaşların görüşleri değerlendirilebilmiştir. Paydaşlar destinasyon için önem arz eden ormancılık, tarım, turizm ve doğa koruma ajanslarından seçilmiştir.

Özellikle çevreyi ilgilendiren yönetim kararlarında o destinasyondaki yerel paydaşların katılımı oldukça önemli bir konu olmasına rağmen, tüm paydaş fikirlerinin etkin bir şekilde değerlendirilemediği görülmektedir. Hajkowicz (2008) ile Groselj ve Stirn (2015)'in yaptığı araştırmalar sayesinde farklı sektörlerden birçok paydaşın bireysel ya da grup olarak fikirlerinin değerlendirilebilmesine ilişkin etkili öneriler sunulmuştur.

Vellecco ve Mancino (2010) yerel paydaşların gözünden üç İtalyan destinasyonunun sürdürülebilirlik ve turizm gelişimini araştırmıştır. Çalışmada paydaşların çevresel ihtiyaçları destekleme konusundaki istekliliklerini doğrulamak amacıyla çevresel farkındalıkları incelenmiştir. Örnek olay incelemesi şeklinde sunulan araştırmada kurumsal paydaşlar ve yerel turizm girişimcileri ile görüşülmüştür. Liu, Ouyang ve Miao (2010) ise paydaşların çevresel tutumları ve korunan alan-toplum çatışması konusundaki algularını tespit etmek amacıyla Çin'in Jinyun dağındaki korunan alanı örnek seçmiştir. Yerel çiftçiler, devlet çalışanları, işletmeciler ve turistler olmak üzere dört paydaş grubundan toplamda 112 anket elde etmiştir. Heck, Dearden, McDonald ve Carver (2011) deniz ve kıyı koruma alanlarının etkinliğine ilişkin paydaş görüşlerini değerlendirmiş ve paydaşların Kanada'daki Pasifik Rim Ulusal Parkının korunmasına ilişkin faaliyetlere katılıma gösterdikleri ilgiye odaklanmıştır. Deniz turizm operatörü, rekreasyonel balıkçılık charter operatörü, ticari balıkçı, araştırmacı ve

çevreye ilişkin STK çalışanları olmak üzere toplam 126 paydaşa ulaşarak anket yapmıştır. Lu ve Schuett (2012) Teksas'ta bulunan Sam Houston Ulusal Ormanı örneğinden yola çıkarak çevre yönetiminde gönüllü derneklerin rolünü incelemiştir. Genel olarak çalışmadaki gönüllü dernekler, ilke temelli, küçük-orta ölçekli, aktivite odaklı ve sosyopolitik ve çevresel değişikliklere uyum sağlayan aktif gruplar olarak tanımlanmıştır. Veriler doküman analizi, bireysel görüşmeler ve web anketi aracılığıyla toplanmıştır.

Tüm bu araştırmalar yanı sıra, özellikle otellerin çevre yönetimi uygulamalarına ilişkin çokça araştırma bulunmaktadır (Emeksiz, 2007; Aykan ve Sevim, 2013; Arslan ve Emeksiz, 2016; Özdemir Yılmaz, Özok ve Erdem, 2016). Burada daha çok paydaşların konu ile ilgili düşüncelerini temel alan araştırmalar sunulmuştur. Tang, Amran ve Goh (2014) Malezya'daki otellerin çevre yönetimi uygulamalarına katılım düzeyini ve katılımın otel performansına etkisi olup olmadığını belirlemeyi amaçlamıştır. Otel yöneticilerine gönderilen anketler sonucu 82 kullanılabilir anket formu elde edilmiştir. Teng, Horng ve Hu (2015) Tayvan'daki uluslararası otellerin çevre yönetimi kararlarını değerlendirdiği çalışmada toplam 26 paydaşla yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirmiştir. Çalışmada otel sahipleri ya da yöneticileri, müşteriler, devlet kurumları ve çevreyle ilişkili akademisyenler ya da STK'lar olmak üzere dört paydaş grubu temel alınmıştır. Sánchez-Medina, Díaz-Pichardo ve Cruz-Bautista (2016) ise otel işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarının gerçekleştirilmesinde paydaş etkisini araştırdıkları çalışmada, otel yöneticilerinin paydaşların çıkarları hakkındaki algıları ile Meksika, Oaxaca'daki çevre yönetimi uygulamaları arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Otel sahiplerinden ya da yöneticilerinden toplamda 108 anket elde etmişlerdir.

Yapılmış araştırmalar incelendiğinde, genellikle çevre yönetimine ilişkin algılarını tespit etmek amacıyla paydaşlara anket yöntemi ile ulaşıldığı gözlenmektedir. Ancak Teng vd. (2015)'nin yaptığı araştırmada paydaşlar ile derinlemesine görüşülmüştür. Bununla birlikte araştırmalarda dağlarda ya da denizlerdeki koruma alanları ve ulusal ormanlar gibi çok çeşitli turistik destinasyonların örnek seçildiği dikkat çekmektedir. Bu araştırmada da bir kış turizmi destinasyonunun turizm sektörü paydaşları ile derinlemesine görüşülmüştür.

4. YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Amacı

Kış turizmine en elverişli alpin destinasyonlardan biri olan Erzurum, Palandöken ve Konaklı gibi birçok kış turizmi merkezine sahip olmakla birlikte, turistleri çeken en önemli

rekabetçilik faktörleri kış sezonunun uzunluğu, kar kalitesi ve doğal kayak alanlarıdır (Akkuş, 2016, s.231). Yılın neredeyse yarısını karla kaplı geçirmesi sebebiyle Palandöken özel bir öneme sahiptir (Çakmak ve Yılmaz, 2017, s.98). Ancak bu doğal alanların sürdürülebilir bir şekilde turizm faaliyetleri amacı ile kullanılması gerekmektedir. Aksi takdirde sadece günü kurtarmak amacı ile hareket eden bir destinasyonun uzun vadede kaynaklarını tahrip etme olasılığı oldukça yüksektir. Var olan doğal ve geliştirilmiş (yapay) tüm kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için ise etkin bir çevre yönetiminin izlenmesi gerekir. Destinasyonların yönetiminde her ne kadar ulusal turizm örgütü söz sahibi olsa da, destinasyon paydaşlarının bu konudaki düşünceleri, konuya bakış açıları ya da sunduğu tedbirler destinasyonların sürdürülebilir gelişimi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple araştırmada, bir kış turizmi destinasyonu olan Erzurum'daki turizm sektörü paydaşlarının çevre yönetimine ilişkin algılarını derinlemesine incelemek amaçlanmıştır.

4.2. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada nitel bir yöntem olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler birçok türde olabileceği gibi, bu araştırmada standartlaştırılmış açık uçlu görüşme tekniği (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.132) benimsenmiştir. Kapsamlı literatür taraması sonucu, görüşme soruları oluşturulurken Dwyer ve Kim (2003)'in turizm sektörüne yönelik geliştirmiş olduğu Bütünleştirilmiş Rekabetçilik Modelinin *Destinasyon Yönetimi* başlığı altında yer alan çevre yönetimine ilişkin ifadelerden yararlanılması uygun bulunmuştur. Modelde yer alan ifadeler özellikle turizm sektörü paydaşlarına hitap ettiği ve hem kamu hem de özel sektör paydaşı görüşlerinin değerlendirilebilmesine imkân sağladığı için tercih edilmiştir. Modelde çevre yönetimi ile ilişkili dört ifade bulunmaktadır. Nitel araştırma konusunda deneyimli akademisyenler ile yapılan görüşmelerde iki sorunun birleştirilmesine ve destinasyonun genel nitelikleri ile paydaş özellikleri göz önüne alınarak bazı ifadelerin değiştirilmesine karar verilmiştir. Toplam üç sorudan oluşan bir görüşme formu elde edilmiş ve yanıtlayıcılar bu sorular ile sınırlandırılmamıştır.

Tablo 1. Paydaşlara Yöneltilen Görüşme Soruları

1	Kamu sektörünün sürdürülebilir turizm gelişiminin önemini kabul ettiğini düşünüyor musunuz? Bu konuda özel sektörün ne durumda olduğunu düşünüyorsunuz?
2	Çevre ve kültür mirasını korumaya yönelik kanun ve yönetmeliklere ilişkin düşünceleriniz nelerdir?
3	Turizmin çevresel etkilerinin yeterince araştırılıp değerlendirildiğini düşünüyor musunuz?

4.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Erzurum ilindeki tüzel ve gerçek kişilerden oluşmakta olup, örneklem Erzurum'da bulunan turizm sektörü paydaşları olarak belirlenmiştir. Kapsamlı literatür taraması sonucu çevre yönetimi çalışmalarında özellikle otellerin bu konudaki girişimlerine değinildiği ve genellikle örneklem olarak otel sahiplerinin ya da yöneticilerinin tercih edildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte çevre yönetimi kent yönetimi ile yakından bağlantılı olduğu için (Ünlü, 1991, s.15), yerel yönetimler ve çevre ilişkisine (Geray, 1998; Nemli, 2001), çevre yönetim sistemlerinde yerel örgütlenmelerin önemine (Baykal, 2010) ya da destinasyonların çevre yönetiminde destinasyon yönetim örgütlerinin önemine (Mihalic, 2000) değinen araştırmalar olduğu gözlenmiştir. Bu sebeple araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme seçilerek, turizm sektörü paydaşları merkezi yönetim, yerel yönetim ve konaklama işletmesi yöneticileri olarak belirlenmiştir.

Merkezi yönetimde Erzurum Valiliği, yerel yönetimde, Erzurum Palandöken Kent Konseyine ulaşılabilmiş ve konaklama işletmelerinden beş yıldızlı üç otel yöneticisi ile görüşülmüştür. Örneklem dâhil edilen tüm kurumların Erzurum ili turizmine yön vermede aktif rol oynayan paydaşlardan seçilmesine özen gösterilmiştir. Belirtilen kurumların üst düzey yöneticileri olmak üzere toplamda beş yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir.

Konaklama işletmesi yöneticileri ile yapılan görüşmeler 2016 yılı Haziran ayı, kamu kurumu temsilcileri ile yapılan görüşmeler aynı yılın Temmuz ayı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan tüm görüşmeler, paydaşlara konu ile ilgili bilgi verildikten sonra randevu alınarak kendi çalışma ortamlarında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada görüşmeci olarak yazarlar görev almıştır. Görüşmeler yaklaşık 15-20 dakika arası sürmüştür. Katılımcılardan gerekli izin alındıktan sonra konaklama işletmelerinde ses kaydı alınmış, ses kaydı alınmasını istemeyen diğer iki kurumda görüşmeci tarafından elle not tutulmuştur.

4.4. Nitel Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada çevre yönetimine ilişkin kuramsal bir çerçeve olduğu için temellendirilmiş kuram çözümlemesinden ziyade betimsel analiz uygulanmıştır. Betimsel analizde elde edilen verileri düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmak amacıyla sıklıkla doğrudan alıntılara yer verilmekte ve zaman zaman araştırmacının verileri yorumlaması da gerekebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.239).

Araştırmada geçerliği sağlamak konusunda Lincoln ve Guba (1985)'nin önerdiği stratejiler izlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: s.279, 282). İç geçerliği sağlamak için farklı özelliklere sahip paydaşlar araştırmaya dâhil edilerek farklı algular ve yaşanmışlıklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte görüşmede ortaya çıkan bulgular yazışmalar vb. ile desteklenmiştir. Dış geçerlik için araştırmada aktarılabilişliği arttırmak amacıyla hem genele hem de özele ait bilgilere ulaşılmaya çalışılmış ve örneklem bu farklılığı yansıtacak biçimde seçilmiştir. Güvenirliğin tespitinde ise LeCompe ve Goetz (1982) tarafından önerilen stratejiler dikkate alınmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.273-275). İç güvenirliği sağlamak için veriler betimsel bir yaklaşımla doğrudan alıntılara yer verilerek sunulmuştur. Görüşmelere birden fazla araştırmacı dâhil edilmiştir. Bulgular birden fazla araştırmacı tarafından karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve açık ya da anlaşılır olmayan olgular tespit edilerek çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ayrıca araştırmada veri toplama araçlarının hazırlanmasında kavramsal çerçeve rehber alınmış ve ulaşılan sonuçlar elde edilen verilerle ilişkili bir biçimde sunulmuştur. Dış güvenirliği sağlamak amacıyla tüm katılımcılar ve görüşmelerin yapıldığı ortam açık bir şekilde tanımlanmıştır. Bununla birlikte görüşmelerin yapılışı ve verilerin kaydedilme biçimi de ayrıntılı bir biçimde sunulmuştur.

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma bulguları analiz edilirken araştırmacıya kolaylık sağlaması açısından görüşmecilerin isimleri yerine kodlamaya gidilmiştir. Kodlamaya ilişkin bilgiler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Örnekleme İlişkin Kodlama

<i>Kamu Sektörü Turizm Paydaşları</i>		<i>Özel Sektör Turizm Paydaşları</i>	
K1	Erzurum Valiliği	Ö1	SWAY Hotels
K2	Erzurum Palandöken Kent Konseyi	Ö2	Polat Renaissance Hotel
		Ö3	Dedeman Hotel

Erzurum ili turizm sektörü paydaşlarının çevre yönetimine ilişkin algılarını tespit etmek amacıyla sorulan *“Kamu sektörünün sürdürülebilir turizm gelişiminin önemini kabul ettiğini düşünüyor musunuz? Bu konuda özel sektörün ne durumda olduğunu düşünüyorsunuz?”* sorusuna K1 her iki sektöründe sürdürülebilir turizm gelişiminin önemini kabul ederek buna dikkat ettiğini belirtmiştir. K2 ise kamu sektörünün sürdürülebilir turizm gelişimine her ne kadar dikkat etse de, faaliyet açısından eksik kaldığını belirtmiş ve özel sektöre ilişkin bir yorumda bulunmamıştır.

Ö1 kamu sektörünün bu konuda birçok teşvik sunduğunu, özel sektörün ise bunu kullandığını belirterek, düşüncelerini şu cümleler ile ifade etmiştir:

“Tabi ki kamu sektörü bu anlamda sürdürülebilir turizm gelişimine yönelik çalışmalar yapıyor. Örnek verecek olursak, KUDAKA ve KOSGEB gibi kurumlar Avrupa Birliği destekli projeler ile bizleri teşvik ediyorlar. Bu anlamda birebir ilerliyor her şey.” Ö2’de benzer şekilde kamu kurumlarının özel sektörü bu anlamda desteklediğine değinmiştir. Ö3 ise K2 ile aynı konuya değinerek, kamu sektörünün artık sürdürülebilirliğe önem vermeye başladığını ifade etmiş ve özel sektör olarak özellikle konaklama işletmelerinin de bu konuya hassasiyet duyduğunu eklemiştir.

“Çevre ve kültür mirasını korumaya yönelik kanun ve yönetmeliklere ilişkin düşünceleriniz nelerdir?” şeklinde sorulan ikinci soruya K1 olumlu yaklaşarak, ilişkili tüm kanun ve yönetmeliklerin çevre ve kültür mirasını koruma amacı taşıdığını belirtmiştir. K2 ise düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bence bu konuda Türkiye kötü bir durumda. Erzurum’da en sevilen yerlerden biri Erzurum evleri (tarihi yedi ev birleştirilerek yapılmış bir turizm işletmesi). Burada önceden gaz lambaları yakılırdı, şimdi ise avizeler takılmış, tarihi doku bozulmuş. Amaç daha fazla para kazanmak. Korumaktan yana değil bozmaya yönelik bir millet olmuşuz. Dört sene evvel tarihi yapılar bulundu. Hiç umursamadan hepsini kaldırıp üstüne bina diktiler. Mesela Çifte Minerali Medreseye boru döşemişler, yağmur suyunu aldın diye.”

K2 var olan tarihi yapıların dokusunun bozulduğundan ve yeni keşfedilenlerin ise hiç önemsenmediğinden yola çıkarak çevre ve kültür mirasının etkin bir şekilde korunmadığını belirtmiştir. Bunlarla ilgili kanun ve yönetmeliklerin bulunduğunu ancak kamu idarelerinin buna dikkat etmediğini de eklemiştir.

Ö1 ise tüm kanun ve yönetmeliklerin doğru olduğunu ve birebir uygulanmasını gerektiğini söyleyemeyeceğini belirtmiştir. Ancak günün şartları neyi gerektiriyorsa ona dikkat edilmesinin oldukça önemli olduğuna değinmiştir. Çevre ve kültür mirasını koruma konusunda özellikle yerel halkın üzerine düşen sorumluluğu alması gerektiğini de eklemiştir. Ö1'in bazı kanunların her destinasyon için uygun olamayacağını düşünerek böyle bir cevap verdiği söylenebilir. Çünkü kanunlar geneli temsil edecek nitelikte olup, özellikle Erzurum gibi dezavantajlı bölgelerde uygulanmasında sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Ancak çevre ve kültür mirasını koruma konusunda yerel halka büyük görev düşmektedir. Çünkü bilindiği üzere bir destinasyona ve çevresine en iyi ve en doğru şekilde sahip çıkacak kitle yerel halktır. Yerel halk o bölgenin kimliğine, çevresine ne kadar sahip çıkarsa kendi yaşam alanını o derece sürdürülebilir kılacaktır.

Aynı soruya K2 aksine Ö2 ve Ö3 daha olumlu yaklaşarak, Ö2 Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın, Ö3 ise Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın özellikle son yıllarda çevre ve kültür mirasını korumaya yönelik çalışmalar yaptığını belirtmiştir. Ö2'nin konuya ilişkin düşünceleri şu şekildedir:

“Son birkaç yıldır Çevre Bakanlığı'nın kentsel dönüşüm projeleri kapsamında tarihi eserlerin etrafı açılıyor. Kamu alanları, sit alanları çok sıkı denetleniyor. Niye? Kültür mirası çok önemli. Örneğin insanlar sadece kayak yapmaya değil, kültür miraslarını da görmeye geliyor. Dünya artık yaşlanıyor ve her yerde tarihi eserler oluşmaya başlıyor... Biz otelciler olarak bunu önemsiyoruz. Tarihi eserleri, kültür turlarını tanıtmak için, destinasyonu pazarlamak için Erzurum'u tanıtıyoruz.”

Son yıllarda Erzurum'da Ö2'nin bahsettiği tarihi eserlerin etrafının açılmasına yönelik çeşitli projeler yürütülmektedir. Bu projeler kültür mirası olarak değerlendirilen geleneksel Erzurum evlerinin ve minare, kümbet gibi tarihi yapıların ve çevresinin güzelleştirilmesine yönelik projelerdir. Bunlardan biri tarihi bir sokak olan Karanlık Kümbet sokak içerisinde yer alan tarihi ve tescilli 8 adet yapının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesidir. Bir diğeri ise Kültür Yolu adlı proje olup, bu proje kapsamında Erzurum Kalesi etrafındaki tarihi ve tescilli birçok yapı onarılmıştır. Bu gibi gelişmeler sayesinde Ö2 gibi paydaşlar, çevre ve kültür mirasını korumaya yönelik devlet destekli girişimlere ilişkin olumlu düşüncelere sahiptir.

Son olarak *“Turizmin çevresel etkilerinin yeterince araştırılıp değerlendirildiğini düşünüyor musunuz?”* şeklinde sorulan soruyu K1 şu şekilde yanıtlamıştır:

“Turizmin çevresel etkilerine yönelik gerekli araştırma, inceleme faaliyetleri yürütülüyor. Yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen olumlu yansımalar ise bu alanda yeterli araştırmanın yapıldığını zaten gözler önüne seriyor.”

K2 ise K1 aksine Erzurum adına böyle bir araştırma ve değerlendirme faaliyetinin yapılmadığını belirtmiştir. Ö1 bu konuda K1 ile hemfikir olup, *“Özel ve tüzelden çevresel etkileri araştıran, değerlendiren ve ortaya çıkaran araştırmacıların ülke bazında araştırmalar yaptığını düşünüyorum.”* şeklinde cevap vermiştir. Aslında Ö1 ülke bazında turizmin çevresel etkilerine yönelik değerlendirmelerin yapıldığını söyleyerek, bir nevi K2 ile aynı düşünceyi paylaşmaktadır. Çünkü K2’de benzer şekilde Erzurum için böyle bir durumun söz konusu olmadığını gündeme getirmiştir.

Ö2’nin üçüncü soruya verdiği yanıt ise şu şekildedir:

“Artık bu yapılıyor, eskisi gibi değil. Teknolojinin gelişmesi, eğitim seviyesinin artması, sektörün içine artık turizm otelcilik bölümü mezunlarının girmesi bunu arttırıyor. Turizm sadece deniz, kum, güneşten ibaret değildir. Yıllarca böyle oldu, turizm demek buydu. Öyle bir şey yok artık. Çünkü yatımlar afaki boyutlarda. Kısacası yatırımcı bir yere kadar para harcar. Önemli olan musluğun her gün akması, her gün ne kadar aktığı önemli değil. O musluk her zaman aksın, az aksın kuyu dolmasın, 5 dakika gür aksın, 2 dakika dursun ama aksın. Bu şekilde düşünülürse sektör zengin olur. Böylece turizm sürdürülebilir hale getirilebilir.”

Ö2, önceden turizmin çevresel etkilerine çok dikkat edilmediğini, ancak gelişen ve değişen zaman ile birlikte bunun farklılaştığını belirtmiştir. Önceden sadece deniz, kum, güneş üzerine kurulu bir turizm altyapısı varken ve bunun çevresel etkileri üzerine çok düşünülmezken artık durumun çok daha farklı olduğuna değinmiştir. Turizmde sürdürülebilirlik konusunu ise musluk örneğinden yola çıkarak izah etmiştir. Sürdürülebilir bir turizm sektörü için, devamlı aşırı turist girişi beklemekten ziyade, zaman zaman azalsa da, sürekliliği asla azalmayan bir turizmin hedeflenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Ö3 ise soruya daha farklı bir açıdan yaklaşarak, kendilerinin konuya ilişkin yaptığı araştırma ya da değerlendirmelerden bahsetmiştir.

“Düşünüyoruz. Biz genelde Erzurum halkının Palandöken hakkındaki düşüncelerini araştırıyoruz. Yani sonuçta biz burada iş yapıyoruz ama bunun Erzurum’daki etkileri de çok önemli bizim için. Mesela dışarıdan, Antalya’dan veya turizm bölgesi olan yerlerden personel

almamaya çalışıyoruz. Kendi memleketimizde istihdam sağlamaya çalışıyoruz.”

Ö3, turizmin doğal çevreye etkisinden değil, daha çok sosyal çevreye yani yerel halka etkisinden bahsetmiştir. Ancak görüşmenin olumlu bir havada devam edebilmesi ve kişinin kendini rahatlıkla ifade edebilmesinin önüne geçilmemesi açısından herhangi bir müdahale gerçekleştirilmemiştir. Ö3 genellikle Erzurum'daki büyük otellerin yöneticilerini ya da çalışanlarını diğer turizm merkezlerinden transfer ettiğini bildiği için bu tarz bir yorumda bulunmuştur. Turizm emek yoğun bir sektör olması dolayısıyla özellikle yerel halk açısından büyük bir istihdam ve gelir kaynağı olarak görülmektedir. Bu da turizmin en olumlu etkilerinden biridir. Ancak Erzurum'da sürekli bir şekilde dışarıdan personel alımı bu etkiyi olumsuzla çevirmektedir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, tüm paydaşların çevre yönetimine ilişkin sorulara olumlu yanıtlar verdiği söylenebilir. Özellikle üçüncü soruya sadece bir paydaş olumsuz yanıt vermiştir. Kış turizmi açısından önemli bir potansiyele sahip olan Erzurum ilindeki turizm sektörü paydaşlarının çevre yönetimine ilişkin olumlu algılara sahip olduğu söylenebilir.

6. SONUÇ

Erzurum iklimi dolayısıyla kış turizmine en elverişli alpin destinasyonlardan biridir. Özellikle kar kalitesi, kış sezonunun uzunluğu ve doğal kayak alanları turistleri destinasyona çeken önemli rekabetçilik faktörleridir (Akkuş, 2016, s.231). Ancak bu faktörlerin sürdürülebilirliği hususunda destinasyonda etkin çevre yönetimi uygulanmadığı gözlenmektedir. Bu savdan yola çıkarak, turizm sektörü paydaşlarının konuya ilişkin düşünce ve fikirlerini değerlendirmek amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında Erzurum ili için önemli bir rol üstlenen turizm sektörü paydaşları ile görüşülmüştür.

Kış aylarının ve kayak dönemlerinin oldukça uzun olduğu Erzurum, komşu ülkelere yakın destinasyonlar içerisinde doğal güzelliği bozulmamış ender kış turizmi merkezlerinden biri olması sebebiyle özellikle yabancı turistleri önemli ölçüde etkilemektedir. Bununla birlikte sahip olduğu geleneksel ve kültürel çekicilikler Erzurum'un otantikliğini arttırmakta ve sunulan etkinlikler ile bu avantaj desteklenmeye çalışılmaktadır. Bu sebeple Erzurum'un sahip olduğu kaynakları turizme fayda sağlayacak yönde ama sürdürülebilirliğini göz ardı etmeden kullanması gerekmektedir (Akkuş, 2016, s.233). Bunun için öncelikle yerel halkın kültürü ve değerleri ile uyumu koruyarak destinasyonun doğal fizyografisinden yararlanmaya yönelik faaliyetler geliştirilmelidir. Örneğin doğa temelli bir destinasyon bu güç üzerine inşa

edilmiş faaliyetleri geliştirerek cazibesini güçlendirmelidir. Tarihi ya da kültürel bir destinasyon ise yaratıcı bir şekilde bu çekiciliğinin temelini güçlendirmeye yönelik faaliyetleri belirlemeli ve geliştirmelidir (Ritchie ve Crouch, 2003, s.69).

Türkiye’de master planla projelendirilmiş ilk kış sporları merkezi topluluğuna sahip olan Erzurum, kent merkezi ve yakın çevresinde, Palandöken dağları, Erzurum boğazı mevki, Gez yaylası ve Konaklı bölgesi olmak üzere birçok kış ve spor turizm merkezini barındırmaktadır (Toy, Eymirli ve Karapınar, 2010, s.3). Palandöken dağlarında Türkiye’de ilk olarak planlı kış turizmi ve kış sporları için mekân düzenleme çalışmaları yürütülmüştür (Kırzioğlu, 1993, s.44). Erzurum boğazı mevki ise, genelde Palandöken kayak merkezi olarak bilinse de, bu alan Palandöken dağları üzerinde bulunan Ejder tepesi ve çevresini içine almaktadır. Bu alanda bulunan kayak merkezi, Erzurum kent merkezine 5 km uzaklıkta olup, yılda 150 günden fazla karla örtülüdür. Erzurum boğazı mevki ve Gez yaylasına nazaran Konaklı bölgesi kış sporları açısından daha elverişli olup, alanın topoğrafik görünümü Alplere benzemektedir. Derin olmayan bir vadi boyunca uzanan eğimli yamaçlar grubu çok sayıda mekanik tesis ve piste uygundur. Erzurum Winter Universiade (EWU) 2011 oyunları dolayısıyla bu bölgeye Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü tarafından birçok yatırım yapılmıştır. Özel sektörün otel yatırımı yapması içinde 114.000 m² alan ayrılmıştır (Toy vd., 2010, s.2-5). Ancak 2011 yılında yapılan oyunlara dair yatırımlar günümüze değin herhangi bir konaklama işletmesi ile desteklenmemiştir. Aksine Palandöken dağlarına konuşlanmış birçok yıldızlı otel olmasına rağmen, günümüzde bu alana yapılan konaklama işletmesi yatırımlarının devam ettiği görülmektedir. Bununla birlikte 2016 yılında “*Ejder 3200*” sloganıyla bir tanıtım ve pazarlama faaliyeti yürütülmüştür. Ejder tepesi de yine Palandöken dağları üzerinde bulunmaktadır. Devam eden yatırımların hala Palandöken dağlarına yönelik olması özellikle doğal kayak alanları ve pistleri ile öne çıkan bu mevkiinin zamanla yıpranmasına ve taşıma kapasitesini aşmasına sebebiyet verebilir. Bu sebeple özellikle Alplere benzerliği ile dikkat çeken Konaklı bölgesine yapılacak yatırımlar taşıma kapasitesinin doğru bir şekilde analiz edilmesine ve etkin bir ziyaretçi yönetimine olanak sağlayacaktır. Bununla birlikte Palandöken dışına yapılacak yatırımlar ile çevrenin bozulması ve tahrip oranının artmasının da önüne geçilecektir.

Erzurum’un temel turistik çekiciliği kış turizmi olsa da, destinasyon geliştirilirken yerel halkın geleneksel kültürü ve tarihi değerlerinin korunması da bir o kadar önemlidir. Erzurum çok çeşitli maddi kültür mirasına ev sahipliği yapmaktadır. Bunlar içerisinde tarih boyunca

halkın yaşayışını simgelemesi açısından geleneksel Erzurum evleri önemli bir yer tutmaktadır. Sınırlı sayıda olan bu evlerin tescillenmesi ve koruma altına alınması tarihi değerlerin gelecek nesillere aktarılabilmesi ve toplumun kültürel değerlerinin kaybolmaması açısından oldukça önemlidir. Evlerin müze, restoran ya da konaklama işletmesi olarak turizme kazandırılması ise hem kültürün sürdürülebilirliğini sağlayacak hem de şehre ekonomik anlamda katkı sunacaktır. Şu an Erzurum'a gelen tüm yerli ve yabancı turistlerin ilk ziyaret ettiği yerlerden biri *Erzurum evleri* adını taşıyan bir turizm işletmesidir. Bu işletme bir girişimci tarafından 340 yıllık geleneksel yedi Erzurum evinin onarılması ve restorasyonu sonucu ortaya çıkmıştır. Şehrin olumlu imajına büyük katkı sağlayan bu işletme her gün yerli ve yabancı birçok ziyaretçiyi kabul etmektedir. Bu sayede halk için bir geçim kaynağı olması yanı sıra, geleneksel evlerin korunmasında da büyük bir rol üstlenmektedir. Bununla birlikte yöre halkını tarihi kimliğini koruma konusunda bilgilendirmek ve bilinçlendirmek oldukça önemlidir. Ancak bu sayede gerçek bir çevre yönetimi sağlanabilir.

Turizmde fotoğraflar, turist deneyiminin ve destinasyonun sunum sürecinin anlaşılmasında sıklıkla kullanılmaktadır (Sangsue, 2014, s.243). Özellikle kış turizminde etkin bir destinasyon olan Erzurum'da sezon içerisinde Palandöken dağlarından çekilen tüm fotoğraflarda şehir merkezinin üzerinde bir sis bulutunun olduğu görülmektedir. Bu durum hava kirliliğinin bir sonucu olup, yerel yönetimlerin bu konudaki tedbirleri arttırması gerekmektedir (Akkuş, 2016, s.231). Çünkü turistlerin çektiği tüm manzara fotoğraflarında görülen kirlilik hem olumsuz bir imaj yaratmakta hem de çevre yönetiminin ne kadar ihmal edildiğini gözler önüne sermektedir. Erzurum'da yürütülecek çeşitli çevre yönetimi faaliyetleri ile tüm bu olumsuzlukların önüne geçilebilir. Geliştirilen bazı öneriler sıralanmıştır:

- Kamu sektörü sürdürülebilir turizm gelişimi için hazırladığı plan ve politikalara uygun faaliyetler yürütmeli ve denetiminde aktif bir rol oynamalıdır. Aksi takdirde yazılan planlar uygulamaya konmadığı için olumsuz bir algı yaratılacak ve bu güven duygusunu zedeleyecektir.

- Çevre ve kültür mirasını korumaya yönelik geliştirilen politika ve planların değişen çevre şartlarına uygun bir şekilde revize edilmesi gerekmektedir. Aksi halde destinasyonların eski durumu göz önüne alınarak yapılan planlar günün şartlarına uygun olmadığı için ihtiyacı karşılamada yetersiz kalacaktır.

- Politika ve planlar geliştirilirken, her bölgenin doğal yapısı ve geleneksel dokusu dikkate alınarak gerekli çalışmalar yürütülmelidir. Çünkü her destinasyon farklı bir güç üzerine inşa edilir. Bu da ancak destinasyonu bilen ve tanıyan yönetim örgütleri sayesinde gerçekleşebilir. Bu nedenle Erzurum için geliştirilecek çevre yönetimi planlarında turizm sektörü paydaşlarının da yer alması gerekmektedir.

- Maddi kültür mirası varlıklarını iyileştirme amaçlı yürütülen faaliyetlerde tarihi doku bozulmamalı ve çevre tahrip edilmeden işlemler gerçekleştirilmelidir. Aksi durumda iyi bir amaca hizmet etmek için harcanan çaba uzun vadede doğal dokunun bozulmasına sebep olacaktır. Özellikle geleneksel Erzurum evleri ve tarihi yapılar aslına uygun bir şekilde restore edilmelidir.

- Erzurum daha çok kış turizmi ile bilirse de, turizmi çeşitlendirmek adına kültür mirası eserleri değerlendirilmeli ve gelecek nesiller için korunmalıdır. Turizmin sürdürülebilirliği için korunacak tarihi değerlerin gelecek kuşaklara aktarılabilirliği oldukça önemlidir. Bu sebeple tarihi yapıların uygun bir şekilde yöre halkının ya da gelen turistlerin kullanımına açılması hem koruma hem de değerlendirme açısından önem arz eder.

- Öncelikli olarak destinasyonda yaşayan halkın doğal çevresine ve mirasına sahip çıkması için bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü turist kısa bir süre için kullandığı turistik destinasyonun geleceğini düşünerek hareket etmekten ziyade daha çok yaşadığı deneyimin unutulmazlığına odaklanır.

- Erzurum turizminin çevresel etkilerine yönelik -doğanın tahrip olma durumu gibi uzun vadede etkisi hissedilecek- parametreler değerlendirilmeli ve çevre analizleri yapılmalıdır. Özellikle Palandöken dağlarında yaşanan yığılmanın uzun vadede doğal çevreyi nasıl etkileyeceği göz önüne alınarak, alternatif diğer alanlar değerlendirilmelidir. Ancak bu alanlarda tek tek yatırımların yapılmasını beklemekten ziyade turizm kümelenmesi şeklinde bir oluşum izlenmelidir. Aksi takdirde ilerleme oldukça yavaş ve dağınık olacak, bununla birlikte kullanılan alanlar zaman geçtikçe daha fazla tahrip olacaktır.

- Şehirdeki hava kirliliğinin çözülebilmesi için yerel yönetimlerin gerekli tedbirleri alması ve uygulaması oldukça önemlidir. Bu sayede hem çevre ve insan sağlığı korunacak hem de bilimsel araştırmalara ya da dergi makalelerine (National Geographic, 2015, s.70-71) konu olan kirlilik temelli olumsuz imaj ortadan kaldırılacaktır.

- Destinasyonun koruma-kullanma dengesi araştırılmalıdır. Her ne kadar turizm akademisyenleri konu ile ilgili çeşitli araştırmalar yürütse de yeterli değildir. Bu sebeple

Palandöken'in turistik amaçlı kullanımını ve bunun çevreye etkisi üzerine devlet destekli multidisipliner araştırmalar yürütülmelidir.

Bu araştırma Erzurum ilinde bulunan turizm sektörü paydaşları ile sınırlandırıldığı için gelecekte yapılacak çalışmalarda Erzurum ilçelerindeki yerel yönetimler başta olmak üzere özel sektör paydaşları ile birlikte tüm ili kapsayacak bir araştırma yapılabilir. Özellikle 2016 yılında Türkiye'nin 11. sakin şehri (*Cittaslow*) ilan edilen Uzundere ilçesinde gerçekleştirilecek araştırmalar da çevre yönetimine ilişkin farklı çıktılar elde edilebilir. Bununla birlikte turistler destinasyon yönetiminin bir parçası olduğu halde pek dikkate alınmadığı için Pearce ve Schänzel'in (2013) çalışmasında olduğu gibi turistler ile derinlemesine görüşmeler de eklenebilir. Ayrıca bir diğer nitel teknik olan odak grup görüşmesi yoluyla tüm paydaşlar bir araya getirilerek daha etkileşimli bir süreç sonucu Erzurum'un çevre yönetimine ilişkin daha kapsamlı öneriler geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, G. (2016). Destinasyon Rekabetçiliği İçin Deneyimsel Turizm: Turist Perspektifinden Bir Değerlendirme. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Alvarez Gil, M. J., Burgos Jimenez, J. & Cespedes Lorente, J. J. (2001). An Analysis of Environmental Management, Organizational Context and Performance of Spanish Hotels. *Omega-The International Journal of Management Science*, 29, ss. 457-471.
- Arslan, E. & Emeksiz, M. (2016). Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Konusunun Bibliyometrik Profili ve Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler. *Disiplinlerarası Akademik Turizm Dergisi*, 1(1), ss. 1-12.
- Aykan, E. & Sevim, B. (2013). Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamaları ve Algılanan Kurumsal İtibar Üzerindeki Etkisi: Kayseri ve Nevşehir Otelleri Üzerinde Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(3), ss. 93-113.
- Baykal, T. (2010). Türkiye'de Çevre Yönetim Sisteminin Yerel Örgütlenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), ss. 476-492.
- Byrd, E. T. (2007). Stakeholders in Sustainable Tourism Development and Their Roles: Applying Stakeholder Theory to Sustainable Tourism Development. *Tourism Review*, 62(2), ss. 6-13.
- Çakmak, F. ve Yılmaz, Ö. (2017). Turizmin Sürdürülebilirliği Açısından Kış Turizmi, 1. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi, (ss. 90-99), 23-25 Kasım 2017, Kastamonu.
- Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2006). Kanun No.5491, Kabul Tarihi: 26/4/2006, Resmi Gazete Tarihi: 13/05/2006.
- Dwyer, L. & Kim, C. (2003). Destination Competitiveness: Determinants and Indicators. *Current Issues in Tourism*, 6(5), ss. 369-414.
- Dwyer, L., Cvelbar, L. K., Mihalič, T. & Koman, M. (2014). Integrated Destination Competitiveness Model: Testing Its Validity and Data Accessibility. *Tourism Analysis*, 19, ss. 1-17.

- Emeksiz, M. (2007). Küçük Otel İşletmeleri ve Çevre Yönetimi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(18), ss. 141-156.
- Geray, C. (1998). Yerel Yönetimler ve Çevre. Çağdaş Yerel Yönetimler, 7(3), ss. 57-64.
- Grošelj, P. ve Stirn, L. Z. (2015). The Environmental Management Problem of Pohorje, Slovenia: A New Group Approach Within ANP - SWOT Framework. Journal of Environmental Management, 161, ss.106-112.
- Hajkowicz, S. A. (2008). Supporting Multi-Stakeholder Environmental Desicions. Journal of Environmental Management, 88, ss. 607-614.
- Heck, N. Dearden, P. McDonald, A. & Carver, S. (2011) Stakeholder Opinions on the Assessment of MPA Effectiveness and Their Interests to Participate at Pacific Rim National Park Reserve, Canada. Environmental Management, 47, ss. 603-616.
- Kangas, A., Saarinen, N., Saarikoski, H., Leskinen, L. A., Hujala, T.& Tikkanen, J. (2010). Stakeholder Perspectives about Proper Participation for Regional Forest Programmes in Finland, Forest Policiy and Economics, 12, ss. 213-222.
- Keleş, R. & Hamamcı, C. (2005). Çevre Politikası. İmge Yayınevi, Ankara.
- Kırzioğlu, I. (1993). Palandöken Dağları Kış Turizmi Planlaması Çerçevesinde Doğa Onarımı. Ekoloji Dergisi, 3(9), ss. 44-47.
- Liu, J., Ouyang, Z. & Miao, H. (2010). Environmental Attitudes of Stakeholders and Their Perceptions Regarding Protected Area-Community Conflicts: A Case Study in China. Journal of Environmental Management, 91, ss. 2254-2262.
- Lu, J. & Schuett, M. A. (2012). Examining the Role of Voluntary Associations in Environmental Management: The Case of the Sam Houston National Forest. Environmental Management, 49, ss. 334-346.
- Mihalic, T. (2000). Environmental Management of a Tourist Destination: A Factor of Tourism Competitiveness. Tourism Management, 21, ss. 65-78.
- National Geographic Türkiye (2015). Başka dünya yok. Kasım sayısı.
- Nemli, E. (2001). Çevreye Duyarlı Yönetim Anlayışı. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 23-24, ss. 211-224.
- Özdemir Yılmaz, G., Özok, O. & Erdem, B. (2016). Konaklama İşletmelerinde Çevre Dostu Uygulamalar: Bodrum Örneği. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(1), ss. 180-197.
- Pearcea, D. G. & Schänzel, H. A. (2013). Destination Management: The Tourists' Perspective. Journal of Destination Marketing & Management, 2, ss. 137-145.
- Reed, M. S. (2008). Stakeholder Participation for Environmental Management: A Litareture Review. Biological Conservation, 141, ss. 2417-2431.
- Ritchie, J. R. B. & Crouch, G. I. (2003). The Competitive Destination-A Sustainable Tourism Perspective. CABI Publishing, UK.
- Sánchez-Medina, P. S., Díaz-Pichardo, R. & Cruz-Bautista, M. (2016). Stakeholder Influence on the Implementation of Environmental Management Practices in the Hotel Industry. International Journal of Tourism Research, 18, ss. 387-398.
- Sangsue, P. (2014). Destination Confusion: A Photo Elicitation Study on Brand Confusion in Tourism Destinations. Editör S. McCabe (Ed.), *The Routledge Handbook of Tourism Marketing*, ss. 239-248. Routledge, Oxon & New York.
- Tang, Y. H., Amran, A. & Goh, Y. N. (2014). Environmental Management Practices of Hotels in Malaysia: Stakeholder Perspective. International Journal of Tourism Research, 16, ss. 586-595.

- Teng, C.-C., Horng, J.-S. & Hu, I.-C. (M.) (2015). Hotel Environmental Management Decisions: The Stakeholder Perspective. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 16(1), ss. 78-98.
- TMMOB Çevre Mühendisleri Odası (2008). Beşinci “Yeni” Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği (17/7/2008 Tarih ve 26939 Sayılı Resmi Gazetede Yayınlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği Hakkında Görüş ve Öneriler), Eylül 2008, Ankara, ss. 1-32.
- Toy, S., Eymirli, E. B. & Karapınar, M. (2010). Erzurum Konaklı Bölgesi Kış Turizm Merkezi Raporu, (Turizm raporları No: 2), Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA), Erzurum.
- Ünlü, H. (1991). *Yerel Yönetim ve Çevre*, IULA, İstanbul.
- Vellecco, I. & Mancino, A. (2010). Sustainability and Tourism Development in Three Italian Destinations: Stakeholders' Opinions and Behaviours. *The Service Industries Journal*, 30(13), ss. 2201-2223.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Genişletilmiş 10. Baskı. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yücel, E. (2006). *Canlılar ve Çevre*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 5. Ünite, Erişim Adresi: www.anadolu.edu.tr/aos/kitap/IOLTP/2281/unite05.pdf Erişim Tarihi: 21.02.2017.